

Література:

1. Бондаревська Л. Л. Переживання у структуруванні системних характеристик підсвідомого (на матеріалі АСПН) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Л. Л. Бондаревська. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
2. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / Валерий Моисеевич Лейбин. – СПб. : Питер, 2001. – 688 с. – (Серия "Золотой фонд психотерапии").
3. Стасько О. Г. Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого "Я" особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О. Г. Стасько. – К., 2006. – 20 с.
4. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навч. посібник / Тамара Семенівна Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
5. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції : навч. посібник / Тамара Семенівна Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.
6. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання : навч. посібник / Тамара Семенівна Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

© 2014

Я. М. Бугерко (м. Ялта)

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Втрата духовних орієнтирів в сучасному суспільстві, раціональне ставлення до світу, перетворення його виключно на об'єкти корисливості й доцільності, пріоритет матеріального над духовними породжує егоцентровану особистість, не здатну в повній мірі реалізувати свій внутрішній потенціал. Цілісне психологічне знання про глибинну сутність людини з необхідністю передбачає врахування духовних факторів її розвитку, зокрема цінностей як внутрішніх регуляторів поведінки людини. Однак, попри екстенсивну розробленість проблеми духовності, відсутнє цілісне уявлення про глибинні механізми, внутрішні спонуки, стадійність духовного розвитку людини. Нові перспективи для розв'язання зазначеної проблеми відкриваються в контексті глибинної психології у форматі психодинамічної теорії Т. С. Яценко [1, 2, 11, 12, 13].

Аналіз останніх публікацій. В науковій літературі останніх років з'явилось багато досліджень, які по-новому осмислюють буттєві засади існування людини, утверджують пріоритет духовних начал людського існування. Нові методологічні підходи до проблеми духовності містяться в працях М. К. Мамардашвілі, М. С. Кагана, С. Б. Кримського; вивченню духовної сфери особистості присвячені роботи В. Д. Шадрикова, Б. С. Братуся, В. І. Слободчикова; загальні підходи до духовності як інтегральної якості смисложиттєвих цінностей відображені в дослідженнях Л. П. Буєва, Т. В. Холостової, І. А. Гундарова, В. Г. Федотової. Сакральний простір духовності в структурі індивідуального і колективного несвідомого виявляється різними школами психоаналізу. Феномени духовності у взаємозв'язку з проблемою віри розглядаються в науковій школі Т. С. Яценко.

В переважній більшості наукових досліджень духовність пов'язується з діяльністю свідомості, і перш за все, з її ціннісним зрізом. Питання експлікації духовності в контексті розкриття змістовних і ціннісних сторін категорії свідомості аналізуються в дослідженнях В. П. Зінченко, О. І. Климишин, О. С. Ставицької, Т. В. Холостової, В. Г. Федотової, В. О. Лекторського. Роздуми про витоки, еволюцію і норми моральності містяться в роботах М. В. Савчина, Р. Трача, В. П. Москальця. Сучасні дослідження, виконані в науковій школі Т. С. Яценко розкривають цінності в контексті їх глибинної детермінованості.

Однак, не зважаючи на різноплановість розгляду проблематики духовності, можна констатувати фрагментарність теоретичних узагальнень і відсутність цілісної концепції духовності як феномена, зокрема нерозкритим залишається аксіологічний аспект духовності.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням одержаних результатів. Психологічна наука останньої третини ХХ та початку ХХІ століття характеризується методологічним переосмисленням системи знань, охопленням усе нових онтологічних «територій» (М. Савчин), спробами проникнути в сакральний вимір буття людини, знайти відповідні адекватні засоби вивчення духовної сфери

особистості. «Духовне як Велике невідоме для психології знаходить своє онтологічне вираження в духовних станах віри, трансцендентної любові і свободи, станах безпристрасності і безмовності, чесноти і каяття, у святості, інтуїції, в інсайті, пасіонарності, харизмі та геніальності, в одухотворених особистісних процесах, станах і властивостях, наприклад, у чистому сумлінні, ефективній рефлексії, самовладанні в надважких кризових ситуаціях, де безпорадна традиційна психотерапія [6, с.4]. Сьогодні можна впевнено стверджувати, що вітчизняна філософія і психологія починають переходити до змістовно глибшого, а почасти і глибинного, розуміння проблем духовності: людський дух вже не розглядається лише як побічний засіб свідомості, свідомість не підміняється усвідомленням, чи світоглядом, духовна реальність – духовністю, а духовність – релігійністю. Ґрунтовні напрацювання з проблем онтології свідомості (О. Я. Канапацький, Н. А. Некрасова), дослідження несвідомих і ірраціональних пластів внутрішнього світу людини, їх значення і вплив в організації поведінки, глибинне пізнання цілісної психіки у єдності свідомого та несвідомого з їх внутрішньо-психічними суперечностями (Т. С. Яценко) істотно вплинули на зміст поняття духовності, котре все більше втрачає риси раціональності і проявляє себе як вираз специфіки людського існування.

Специфічність духовності як явища одночасно об'єктивної і суб'єктивної реальності часто породжує суперечність і крайнощі в розумінні її справжньої сутності. Духовність, як влучно відмітив С. Л. Франк, це реальність, але часто не видима і така, що не відчувається нами, знаходиться за межами об'єктивної дійсності, тобто недоступна об'єктивному спостереженню і «вловлюється» лише самим суб'єктом. Це та потенційна сутність людини, яка забезпечує їй повноцінний розвиток та саморозвиток і, як іманентне внутрішнє утворення особистості, робить її самодостатнім суб'єктом життєдіяльності. Вона є одночасно метою і результатом становлення людини. Таке подвійне буття духовності як суть і як результат «олюднення» індивіда є ще однією причиною, що породжує проблему в розумінні природи духовності.

Розуміння духовності як визначальної сутності людини, глибинної інстанції, завдяки якій особистість стає самодостатнім суб'єктом своєї життєдіяльності, з необхідністю ставить питання вивчення її джерел і витоків, того факту, що «джерела суб'єктивності приховані у несвідомій сфері, в об'єктивних її детермінантах» [11, с. 78], а психічне в людині є цілісним, «у свідомому наявне й несвідоме, а передсвідоме як форма несвідомого розкривається, виявляється за законами свідомого, тобто через свідоме та завдяки йому» [там же].

В контексті нашого дослідження вкрай важливим є розуміння *несвідомої духовності*, яка архетипно містить корені та джерела усього того духовного, морального, яке усвідомлюється суб'єктом, про що стверджується в роботах В. Франкла: «Пласт несвідомої духовності містить джерела і корені всього усвідомлюваного. Іншими словами: ми знаємо і признаємо не тільки несвідоме у вигляді потягів, але і духовне несвідоме, і в ньому ми бачимо основу всієї свідомої духовності. «Я» не знаходиться у владі Воно, але дух спирається на несвідоме» [8, с. 248]. На думку вченого, духовно-моральне видобувається з несвідомого інтуїцією, воно не підлягає раціональному пізнанню, тому що сутнісно ірраціональне та алогічне. Дійсно, важко знайти логічні аргументи поясненню альтруїстичній самопожертві чи діяльному самозреченню суб'єкта на користь інших, до яких спонукає його совість, і які не приносять жодного зиску, прибутку чи утилітарної користі йому самому. Ірраціональність духовності, моральності особистості є, за В. Франклом, найпереконливішим свідченням їх надприродного, божественного походження [9, с. 97].

М. Шелер, вказуючи на небезпеку інтерпретації ідеї людини занадто вузько, виділяє дві сфери – реальну (вітальні інстинкти, потяги, потреби) та ідеальну (істина, ідеї й цінності) і говорить про досить специфічну буттєву реальність – *вітальну духовність*. Розкриваючи її через поняття «сублімація», тобто переспрямування енергетичного потенціалу, внаслідок якого сили одних форм буття слугують іншим його формам, вчений зазначає, що «чим вища духовність, тим вона життєво енергетично слабша», а тому для компенсації необхідне укорінення духу у підґрунтя потягів та інстинктів. Положення М. Шелера про те, що «дух ідеює життя, проте тільки життя здатне привести у дію й здійснити дух, починаючи з його найпростішого спонукання до акту й аж до витвору, якому ми приписуємо духовний смисловий зміст» актуалізує принцип урівноваження духовного та життєвого в людині [14].

На духовне начало «наявне у психіці як потяг, ... як справжня пристрасть», вказує дослідник психоаналітичного напрямку К. Юнг. Вчений стверджує, що сам архетип «із психологічного погляду, є духовною метою, до якої підштовхує людська природа; це море, до якого промивають свої звивисті річища всі ріки; це нагорода, яку здобуває герой у боротьбі з драконом» [10, с.250].

Духовність надає людському життю подвійності. К. Юнг зазначає, що душевне життя без духовного «є неповноцінне, незбалансоване, однобоке, означає те ж саме, що й однобока та неповноцінна дієта для тіла» [там же]. Якщо особистість не взаємодіє з духовною сферою, то вона неминуче черпає енергію від двох інших сфер: а) від тіла (вишукане харчування, секс, алкоголізм, наркоманія, різноманітні тілесні процедури тощо), що виснажує його; б) від соціуму (маніпуляція та пряма експлуатація інших людей, навіть цілих груп, прояв агресії та конфліктності тощо), отримуючи від цього тимчасове егоїстичне задоволення, яке швидко минає, залишаючи сум, невпевненість, хвилювання, відчуття нереалізованості [6, с. 56]. При такому способі життя людина сама руйнує свою душевну рівновагу, натомість постійно перебуває в неспокої, тривозі.

Про подвійність буття людської душі розмірковує російський психолог Б. Братусь: «З одного боку, вона (душа – Я.М.) сприймається як живе вмістилище, орган переживань багатоманітних душевних проявів. Ми говоримо: душа болить, співає, торжествує, страждає і та ін.; вона має уявні параметри, модальності, може означуватись як широка чи вузька, висока чи низька, гаряча чи холодна. Це світ зовнішньої сторони душі, душевних проявів. Але є і внутрішня, прихована, незрима сторона душі, яку розуміють переважно в релігійному смислі – як певна вічна, безсмертна *енергія і субстанція*, що може карбуватися, проявлятися у тих чи інших зовнішніх параметрах, але зовсім до них не зводиться. Це душа в другому розумінні. Однак, – слід особливо підкреслити – це не дві різні душі, а різні аспекти, іпостасі, сторони (зовнішня і внутрішня) єдиної душі» [за 7, с.58]. А відтак стратегічним завданням психології, на думку М. Савчина, є вивчення цієї подвійності як функціональної співвідносної єдності, з обов'язковим врахуванням пріоритетності внутрішньої сторони – духа.

Така постановка питання виходить за межі традиційного підходу до проблеми духовності і засвідчує її автентичне трактування, коли духовність розглядається як трансцендентна щодо природної та соціальної реальностей, як вихід за межі повсякденного, запрограмованого, утилітарно-прагматичного буття до існування, підпорядкованого певним духовним цінностям. Духовне розглядається як Боже одкровення: життя духовне – це життя з Богом і в Богові, а духовне Я людини має конкретні форми прояву: совість як голос Бога в душі людини, моральна та духовна інтуїція, яка сприяє реалізації в собі потенційного духовного Я, творча інтуїція, яка виявляє індивідуальність людини, здатність до самопожертви. Сутнісна духовна організація людини наділяє її спроможністю до перспективного досягнення трансцендентної сакральної реальності [5, с. 259]. Однак досягнення цього стає можливим лише за наявності внутрішньої духовної активності самої людини. Так, для набуття досконалості їй потрібно зрозуміти, що вона вже приховано досконала (образ Божий, покликана стати подобою Божою) і тоді завданням є активізація тих внутрішніх спонук, які існують в глибинах душевного світу людини.

Розглядаючи духовність як іманентну здатність людини робити вільний вибір дії, діяльності, вчинку, О. В. Киричук вводить поняття *духовно-катарсичної активності*. Її суть – «інтенсивна діяльність, спрямована на самопізнання та самооцінювання власного внутрішнього світу, самовизначення та самоактуалізацію своїх внутрішніх потенцій самовдосконалення. Це здатність особи очиститися не лише від вад тілесності своєї, а й від вад душевності – подивитися на себе збоку як на носія культурно-національних і вселюдських цінностей. Тут об'єктом самопізнання, самооцінювання, самовизначення й самоактуалізації стає власне Я, а результатом – формування Я-концепції особистості [3, с. 76].

В багатьох дослідженнях (І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, А. В. Брушлинський, З. С. Карпенко, О. В. Киричук, О. П. Колісник, Н. О. Кордунова, Д. О. Леонтьєв, В. П. Москалець, І. А. Селіванова, Л. М. Собчик та ін.) підкреслюється аксіологічний характер духовності, вона визначається як об'єднуюче, стрижневе начало системи цінностей людини, здатність людини орієнтуватись на цінності і визначатись по відношенню до них [4, с. 65]. Сфера духовних цінностей, на думку І. Д. Беха, охоплює сенс життя, милосердя, справедливість, чесність, толерантність, любов, добро тощо, тобто сенс вищих моральних категорій. І саме вони, вважає науковець, є справжніми індикаторами розвиненої особистості.

Аналізуючи сутнісно-функціональний зміст духовних цінностей І. Д. Бех наголошує на одній з найважливіших умов дієвості останніх – міри *значущості* духовних цінностей для самої особистості, тобто сили їх емоційної енергії, від якої й залежатиме, чи виникне у людини імпульс до моральних дій чи ні. Значущість відображає вагомість цінностей для людини і їх ієрархію у її внутрішньому світі. У керуванні поведінкою вона виконує функцію критерію, що спрямовує, відображає, спонукає, тобто організує активність людини. Не все, що оточує людину, однаковою мірою важливе для неї, а тому відбувається

розшарування значимих відносин за різними основами: часовою (значуще зараз може в майбутньому стати ще більш значущим, або взагалі не мати ваги), за ступенем узагальнення цінностей (стратегічні, які визначають життєву позицію людини чи ситуаційні – значимі в конкретній ситуації), за особистісною спрямованістю (значущість у собі, для інших і для себе).

Розглядаючи останню диференціацію значущості (згідно класифікації Гегеля), варто відмітити, що у конкретної людини ці три аспекти (у собі, для інших і для себе) співіснують єдино, але один з них може домінувати. Коли переважає *значуще у собі*, то людина не відрефлексовує сенс, цінності власного життя, не розрізняє себе від культури, в якій живе. «Значущість у собі – це царина несвідомого – колективного, соціального, особистого або природного (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм та ін.)» [5, с. 28]. Тут діють дуже потужні тенденції, котрі спричинюють, рухають людину – потяг до життя і потяг до смерті (З. Фрейд), жага влади, прагнення до переваги і прагнення до вдосконалення (А. Адлер). Прагнення до удосконалення передбачає перевершення самого себе, а прагнення до переваги – це боротьба за самоствердження і самостановлення. Згодом це універсальне прагнення, відкрите Адлером, знайшло конкретизацію у концепціях самореалізації К. Хорні, самоактуалізації К. Гольдштейна і А. Маслоу, актуалізуючої тенденції К. Роджерса.

Значуще для інших стосується сфери міжособистісних стосунків, норм моралі й моральних принципів, а тому найбільш детально різнопланово і багатоаспектно описане в літературі з етики, психології, філософії, педагогіки. Відмітимо лише, що ефективність регуляції реальних відносин людини з оточенням визначається наявністю в неї соціокультурних (тактичних, термінальних) цінностей: християнські заповіді, матеріальні блага, престиж професії, творчість, любов тощо і прикладенням зусиль для їх дотримання чи одержання. Показником реалізації виступає міра розвитку операційних (інструментальних) цінностей, до яких О. Морщакова відносить риси особистості – чуйність, доброту, чесність, рішучість, справедливість, добросовісність та інші моральні якості людини.

Найскладнішою є проблема *значущого для себе*, що вимагає чіткого визначення пріоритетів власної внутрішньої позиції. Важливого значення набуває рефлексія власного буття та глибинних основ свого особистого розвитку, прагнення до пізнання і набуття своєї самості і справжнього Я (за К. Юнгом). «Людина у значущому для себе перетворює значуще у собі і значуще для інших. Якщо перше – сфера теоретичних концепцій і життєвих узагальнень, то друге – сфера ідеології, поширених настановлень і думок. І далеко не завжди значуще у собі і для інших збігаються або, точніше сказати, знімаються у значущому для себе. Тут сфера драми і трагедії людського життя» [5, с. 29].

Особливість людини полягає у тому, що вона намагається усвідомити, зрозуміти й прорефлексувати власну життєдіяльність, а відтак прагне робити те, що має для неї певний смисл (сенс). Цінності, як регулятори поведінки людини, пронизують її життя в усіх проявах, вони несуть у собі певний енергетичний заряд і є потужним джерелом психіки.

О. Морщакова на основі критерію узагальнення виділяє цінності граничного узагальнення (стратегічні) – екзистенційні цінності, до яких відносяться: раціональне - ірраціональне, утворювальна активність – руйнівна активність, емоційно позитивне – емоційно негативне; тактичні, термінальні (соціокультурні вартості, які культивуються в міжособистісних відносинах) та операційні (інструментальні) цінності. Зіткнення цих діалектично взаємозалежних сил спричиняє внутрішню напруженість і спрямованість людини на ескалацію власної значущості. Проаналізуємо особливості прояву і функціонування цінностей на трьох рівнях життєдіяльності людини залежно від ступеня духовного розвитку людини (таблиця 1).

Таблиця 1

Ціннісні детермінанти духовного розвитку особистості

Ступені духовного розвитку людини	Диференціація значущого (за Гегелем)	Переважаючий вид цінностей	Спрямованість цінностей (за О. Морщаковою)	
			Цінності граничного узагальнення	Тактичні і операційні цінності
Вітальність як базова духовна	Значущість у собі	Ситуаційні цінності	Емоційно-позитивні –	Альтруїзм – гедонізм

цінність			емоційно-негативні	
Автентичність екзистенційного самовизначення	Значуще для інших	Моральні цінності	Раціональні – ірраціональні	Любов – влада
Духовно-катарсична активність	Значуще для себе	Цінності розвитку (духовні цінності)	Утворююча активність – руйнуюча активність	Творення – самообожнювання

На першому, індивідуальному рівні буття, найважливішим є реалізація основних життєвих функцій організму, задоволення вітальних потреб, а домінуючими цінностями виступають орієнтації на емоційно позитивні чи негативні переживання. Природним прагненням людини є спрямованість до емоційно позитивного і уникнення негативних хвилювань. В той же час, як показують дослідження глибокої психології, внутрішня сутність людини полягає в єдності суперечливої цілісності сфер свідомого і несвідомого. Об'єктивна природа детермінант несвідомого породжує суб'єктивізм свідомості, коли «когнітивні процеси суб'єкта можуть деформуватися ілюзіями, викривленнями, породжуваними автоматизованими захистами, що зорієнтовані на підкріплення очікувань ідеалізованого Я» [1, с. 63]. Як результат – непродуктивні витрати енергії, детерміновані інфантильними чинниками [11, с. 79].

Функціонування тактичних та операційних цінностей на даному рівні визначається дією протилежно спрямованих процесів: з одного боку – прагнення людини надати допомогу іншим, відчувати свою корисність і потрібність, тобто альтруїзм, з іншого – бажання задовольняти перш за все власні потреби, піклуватися про матеріальні блага, розваги і комфорт, одержувати задоволення від своєї енергійності й діловитості. Таким чином, «поле значущостей або базове напруження на першому рівні регуляції визначається орієнтацією людини на альтруїзм і гедонізм, котрі в буденних діях діалектично взаємозалежні. З одної сторони, вони взаємно заперечують один одного і тим самим підкреслюють особливості кожного, з іншої – взаємозамінюються, тому що спрямовані на благо, радість і насолоду» [5, с. 30].

В ще більшій мірі проявляється дія протилежно спрямованих сил на наступному рівні духовного розвитку людини, пов'язаного із її самовизначенням. На функціональну якість міжособистісних відносин впливає винесене з дитинства почуття самотності і відокремленості, роз'єднаності з іншими (в першу чергу – батьками чи людьми, які їх заміняли). Воно викликає внутрішню тривогу, напруження, страх і ставить перед людиною проблему і потребу знаходити нові шляхи подолання відчуженості, що реалізується за допомогою такої пари екзистенційних цінностей як раціональне й ірраціональне. Раціональне передбачає оцінку і пошук оптимальних варіантів вирішення ситуації, активне освоєння дійсності, а ірраціональне – неусвідомлене, часто пов'язане з феноменами інтуїції та віри. Дослідження, виконані в науковій школі Т. С. Яценко дозволяють припустити, що особливості дії цих цінностей пов'язані з глибинними процесами психіки, зокрема особливостями долання чуттєво-лібідної залежності дитини від батьків (вихователів) [2, с. 3].

Дія таких тактичних цінностей як любов – влада, пов'язана з бажанням пізнати «таємницю людини», яке можна здійснити або через любов як активну зацікавленість у житті й розвитку того, до кого ми відчуваємо це почуття, або шляхом повного панування над іншою людиною, котре, за висловом Е. Фромма, зробить її такою, якою ми бажаємо, перетворить її на річ, на нашу повну власність. Якщо в любові людина «прагне немовби перерости саму себе у певному ціннісному напрямку в напруженому емоційному захваті» [5, с. 30], то влада, як прагнення до могутності, можливості керувати людьми й обставинами, часто використовується з впевненістю, що все це – для блага інших, для процвітання народу. Саме у цьому полягає спорідненість між любов'ю і владою.

На третьому рівні регуляції життєдіяльності, у системі відносин «Людина – Світ» домінує така пара діалектично пов'язаних екзистенційних цінностей як творча або руйнуюча активність. На одному полюсі – бажання людини творити, створювати нове, знаходити невідоме у собі, світі, в інших людях, зрозуміти і реалізувати свій внутрішній потенціал. На протилежному полюсі – руйнація сформованих відносин, життя, власного здоров'я, приниження себе чи інших. Дослідження психоаналітичного напрямку

показують, що базовими в психіці людини є потяги до життя і смерті, які енергетично проявляються в лібідній та мортідній енергії. Можна припустити, що домінування однієї з цих інстинктивних сил визначає важливість для людини цінностей творчості чи руйнування. Важливим є той факт, що блокування лібідної енергії і домінування енергії мортідо веде до емоційного омертвіння психіки особистості, психологічної імпотенції та психологічної смерті, що неусвідомлено проявлятиметься у втраті значимих відношень, руйнівних діях відносно оточуючого світу, асоціальної поведінці, вбивстві, суїциді і ін. [12, с.45]. Академік НАПН України Т. С. Яценко відмічає, що «тенденція до психологічної смерті на рівні спілкування виражається в проявах психологічної імпотенції – руйнуванні контактів з іншими людьми внаслідок заздрості, неадекватного сприйняття партнера, інтроверсії, відступу від реальності під дією тенденцій заміщення, почуття приниження, неповноцінності, крайнім виразом якої є депресія і суїцид» [13, с. 168].

Тактичними цінностями третього рівня життєдіяльності, який характеризується духовно-катарсичною активністю, є цінності творення – самообожнення. Творення – важливий компонент практичної та теоретичної діяльності людини, який характеризує здатність творити не тільки зовнішню культурну реальність, а й власний, внутрішній духовний світ. Відомо, що досягнення значних результатів в цьому просторі, завжди викликало повагу і навіть поклоніння. Такі люди «ставали вчителями людства. Їм добровільно віддавалася духовна влада, вони наділялися божественними властивостями, тим самим вони відсторонялися від більшості людей, піднімалися над ними, щоб керувати або вести їх за собою» [5, с. 32]. Бажання бути особливим і божественним визначає спрямованість людської діяльності на ескалацію власної значущості.

Таким чином, простір цінностей людини визначається домінуванням взаємо протилежних процесів і формується між полюсами «гедонізм – альтруїзм», «любов – влада», «творення – самообожнювання». Цілісність психіки людини зумовлює можливість діалектичних взаємопереходів і перетворень цінностей (альтруїзм – любов – творчість; гедонізм – влада – самообожнювання) та одночасний прояв цінностей (раціональне – ірраціональне, творча – руйнуюча активність, позитивна – негативна емоційність) на різних рівнях регуляції життєдіяльності. Взаємозв'язки і взаємопереходи цінностей у духовному просторі людини можуть бути різноманітними і саме вони, в значній мірі, визначають індивідуальну неповторність духовного світу людини.

Висновки

1. Духовність як іманентне внутрішнє утворення особистості – це та глибинна інстанція людини, завдяки якій вона стає самодостатнім суб'єктом життєдіяльності. Вона є одночасно метою і результатом становлення людини. Таке подвійне буття духовності як суть і як результат «олюднення» індивіда є специфічною особливістю людського існування.

2. Витоки і джерела духовності лежать не лише в сфері свідомого, але й у несвідомих структурах психіки. Несвідома духовність архетипно містить корені та джерела усього того духовного, морального, яке усвідомлюється суб'єктом.

3. Цінності як регулятори поведінки людини, пронизують її життя в усіх проявах, вони несуть у собі певний енергетичний заряд і є потужним джерелом сили людини. Простір духовних цінностей, цілей і смислу життєдіяльності людини визначається спрямованістю людини на ескалацію власної значущості і проявляється через дію взаємо протилежних процесів, які мають свою специфіку на різних рівнях життєдіяльності людини.

Резюме. В статті розглядаються глибинні істини формування духовності людини, аналізується значимість як умови дійсності духовних цінностей, розкривається столкновение діалектично протилежних сил, обумовлює внутрішнє напруження і визначає домінування полярних пар цінностей в духовному просторі людини.

Ключевые слова: духовное бессознательное, духовные ценности, значимость, духовная активность.

Resume. The article deals with the formation of deep spirituality of the individual sources, analyzes the importance of effectiveness as a condition of spiritual values disclosed dialectical clash of opposing forces that cause internal stress and determine the dominance of polar pairs of values in the spiritual space of the individual.

Keywords: spiritual unconscious, spiritual values, significance, spiritual activity.

Література:

1. Андрущенко В., Яценко Т. Філософсько-психологічні проблеми методології пізнання психіки / Віктор Андрущенко, Тамара Яценко / Психологія і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 63–77.
2. Бондар В. І. Релігійна віра в світлі глибинної психокорекції [навчальний посібник] / В. І. Бондар, Т. С. Яценко, О. В. Педченко. – К. : Вид-тво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – 305 с.
3. Киричук О. В. Народження та зростання духовної особистості: теорія, діагностика, тренінг [навчально-методичний посібник] / О. В. Киричук, В. О. Киричук, В. В. Киричук. – Київ. – 2008. – 88 с.
4. Климишин О. І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід / Ольга Іванівна Климишин. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2010. – 440 с.
5. Морщакова О. Самовизначення особистості у системі відносин «Людина – світ» у рамках філософії вітакультури/ Олена Морщакова // Психологія і суспільство. – 2008. - № 1. – С. 25-34.
6. Савчин М. Духовна парадигма психології [монографія] / Мирослав Савчин. – К. : Академвидав, 2013. – 252 с. – (Серія «Монограф»).
7. Савчин М. Виміри духовного збагачення сучасної психології / Мирослав Савчин // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 52-74.
8. Франкл В. Духовность, свобода, ответственность / Психология личности в трудах зарубежных психологов / под. ред. А. А. Реана. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 320 с. – (Серия «Хрестоматия по психологии»).
9. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
10. Юнг К. Г. Об энергетике души / пер. с нем. В. Бакусева. – М.: Академический Проект, 2008. – 297 с. – (Серия «Психологические технологии»).
11. Яценко Т. Пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки у процесі глибинної корекції / Тамара Яценко // Психологія і суспільство. – 2013. – № 1. – С. 75-85.
12. Яценко Т. С. Глубинная психология. Тенденция к психологической смерти диагностика и коррекция [монография] / Т. С. Яценко, А. В. Глузман, И. В. Калашник / под ред. Т. С. Яценко. – К. : ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. – 231 с.
13. Яценко Т. С. Проблеми психологічної смерті в науковій літературі / Т. С. Яценко, І. В. Калашник // Нові технології навчання: наук.-метод.зб. – К., 2007. – Вип. 47. – С.26-34.
14. Scheler M. Philosophical Perspectives.– Boston: Beason Press, 1958.– 306 p.

© 2014

Л. Я. Галушко (м. Кіровоград)

МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ СУБ'ЄКТА

Актуальність теми. Спрямування особистості до ефективної взаємодії з навколишнім, пошук успішного розв'язання особистісних та професійних проблем не може обійтися без вирішення мотиваційного їх аспекту. Динамічні зміни в Україні зумовлюють потребу в підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних самостійно підвищувати свій професійний та світоглядний рівень, ставити і вирішувати задачі самовдосконалення та саморозвитку, вдосконалювати вміння самоосвіти. Вивчення мотиваційних процесів психіки сприяє ефективнішому їх формуванню у майбутніх практичних психологів. Зростання рівня суб'єктивної активності та здатності до свідомої саморегуляції визначають ступінь особистісного само здійснення, яка на пряму залежна від актуалізації мотиваційного потенціалу.

Передумовою розкриття мотиваційних аспектів самозмін суб'єкта є наявність результатів психологічної практики у сучасній науці. Теоретичні та емпіричні дослідження проблеми мотивації вивчались як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. У їх працях розкрито питання мотивації у взаємозв'язку з фізичними, природними потягами (Гераклід, Демокрит, Сократ, Арістотель, П. Гольбах, К. Гельвецій); психоаналітичною теорією (З. Фрейд, А.Фрейд); психодинамічною теорією Т. С. Яценко; поведінковими детермінантами (Д. Уотсон, Є. Толмен, К. Халл і Б. Скінер, І. П. Павлов); гуманістичним спрямуванням (К. Голдштейн, А. Маслоу, Р. Ассаджолі, Х. Хекхаузен та інші). Фундаментальні дослідження представлено у роботах В. Вілюнаса, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Д. Мак-Клелланда,